

ADATTÁR.

SZEMERE MIKLÓS IRODALMI HAGYATÉKÁBÓL.

(Negyedik, bef. közlemény)

26. Szemere Miklós — Benedek Aladárnak.¹

Kelet nélkül.²

Benedek Aladárnak Szemere Miklós szives üdvözlését!

Ha ki a vendéglőben nem képes három ételnél többet enni, mondhatni-e rólla, hogy a' többit nem tartja méltónak gyomrára? — Nem «érdekeltség» tehát, hanem: vénkor, röstség, s ahoz még, két év előtti nagy meghülésből eredt idült gyomor és mell-kórbajok, s ezek miatt szükségelt örök, időtrábló pepecselés magammal az oka, hogy ön lapjába nem írhatok. Elégi sőt sok reám azon néhány lap is, hova-bizony ugyancsak gyéren-irogatn, szoktam. Docet figura — hét hó óta a M. Ujságba, Ellenörbe, Hazánk és Külöldbe — egy sor verset sem küldtem. S mind ehez, igen sok lap olvasása már is 3 politikai, 2 szépirodalmi, 1 élclap, s ezeken felül a' most megndulandót Zempléni Hetilap jár hozzám) csak terhemre van már, kivált-csak minden negyed napon küldhetvén a' tőlem jó távol eső postára — midőn összetorlódik rajtam a' sok, olykor másfél napba is kerül átolvasása.

Igy és nem másképen van ez édes ifjú költő collegám! — A vén, a röst, a beteg, — az ifjúnak, munkabirónak, egészségesnek — szives tanácsot is ad, cum gratioso indultu: — a' szerkesztő teendője csak annyi: mutatványlapot küld irótársainak, de csak akkor folytatja a' további küldést, ha már azok irni kezdtek lapjába. Ez által két kellemetlenség kerültetik el: nem támad neheztelés a' szerkesztőben; s az illető nem kényszerül magát mentegető válaszra. Én Jókayhoz harmadéve több epigrammot küldtem (egy izben csupán) a Hon számára. Egyet se adott közölök. S habár régi ismerősöm, sem levélben, sem (a' mult májusban Pesten időzvéen sokáig) személyesen nem kérdeztem tőle, mi okból nem adta?

NB. Levélkéje e hó 3 án érkezett hozzám, bejárván előbb — a boríték tanúsága szerént — Miskolcot, Kassát, Putnokot. Alól pedig Zemplén helyett: «Borsodot» írta ön.

(Aláírás nélkül.)

¹ Családi neve Náray Iván, költő, író, lapszerkesztő volt. Szerkesztette az Új Idők (1875—1877.) szépirodalmi, társadalmi, művészeti hetilapot.

² Benedek Aladár szerkesztői éveiből, tehát 1875—1877. való. Szerk.

27. Szana Tamás — Szemere Miklósnak.

Kedves Uram Bátyám!

Budapest, 875. okt. 6.

Az «Otthon» újévi első számát nagyon óhajtanám Kedves Uram Bátyám egy kedélyes, szép költeményével megnyitni; ezért igen kérem: ha jelenleg van készen ily költeménye vagy egy újnak megírása nem kerül áldozatába, sziveskedjék azt hozzám (Pest, bástya utca 18. I. em.) e hó végéig elküldeni, minthogy a januári szám kéziratát, már e hó utolsó napjaiban vagy legkésőbb a jövő hó elején sajtó alá adom. E szám ugyanis a jövő évfolyamra nézve mutatványszám leendő s ez okból pár héttel előbb kell elkészítenem.

Becsés válaszát várom s maradok
őszintén tisztelő öccse.

Szana Tamás.

28. Szemere Miklós — Darmay Győzőnek.

Kelet nélkül. (Valószínűleg 1876-ból.)

Mi fili, rossz Győzőm!

Förtelmesek a te cselekedetid, s a Závodsziéi¹ és Nagy Miklós² druszáméi. «Az Otthon 3. füzetét el fogom küldeni bátyáimnak!» S im az Otthon-otthon van, de felém nem indul, s nem indulván, végre is meg kell fizetnem a Löwitől hozott 3-at, mert fölmetstették leányaim. Tehát vagy javuljatok meg, vagy töröljétek ki nevemet a dolgozó scriptorok közül, Tertium non datur. Mint olvasám már a 4. dik füzet is megjelent.

Azt pedig, hogy a «Földhöz» című versemet adta a drusza, csak a Körtvélyesi példányából látom, mert hozzám nem jött meg. S rendesen ép azon számok szoktak elmaradni, melyekben versem adatik! Ez — ha a sors átkodása (?) — rút dolog a sorstól, — ha a druszáé, — non secus! Igérte ama más két számnak is, melyek szinte verseimet adták, elküldését, de ki megleledkezett róllok, az a drusza. Kérem tehát mind a 3 számot. Ez utolsó versemről, ha Kürtvélyesy számát nem hozzák fel lányaim, — azt se tudtam volna, hogy megjelent.

Aladár³ lapjának újabb száma is megjelent s ezt is csak Andortól⁴ tudom, ki épen most jött Szécsből. No de azt hiszem, hogy hozzám is majd csak beköszönend. Eszerént prózában is azt mondom «teged kiveszlek ötsém Benedek»! —

Kérlek el ne feledd megtudni Csávolszkytól, hozzájutott-e a részemről küldött 50 frt? — még 5-dik Januáriusban elküldöttem volt.

Szabó Endrét szívesen üdvözlöm! Andortól hallom, hogy szép közleményt írt az Aladár lapjába.

A kigyózdó Bodrog a Tiszába foly! így folytok be Tiszába a csavargó középbeli bodrogok, helyesebben: bódorgók.

¹ Závodszy Károly (Széchy Károly) a későbbi kolozsvári, majd budapesti egyetemi tanár.

² A Vas. Ujs. szerkesztője.

³ Benedek Aladár; lapja: Uj Idők.

⁴ Payzsos Andor, Szemere M. veje.

E rövid levelém elejét tegnapelőtt, végét — vendégeim miatt — ma scribáltam.

Az «Új Idők» 7. száma e percben jött meg, az előbbi (mely Endre versét hozta) valahol eltévedt.

Servus! bátyád.

Szemere.

29. Szana Tamás — Szemere Miklósnak.

Tisztelt Uram Bátyám!

Budapest, 877. decz. 18.

Már csakugyan azt kell hinnem, hogy kiestem jóindulatából vagy talán sohasem voltam abban, hogy a több ízben kért költemény sehogysem akar megérkezni. Írói és szerkesztői pályámon sok csalódás, bosszúság ért, de megvallom ez a legfájóbbak közé tartoznék, mert Uram Bátyámhoz egész fiúi bizalommal közeledtem, s meg voltam győződve arról, hogy pártolni tudja a habár szerény, de becsületes törekvés-eket.

Már pedig mi lehetne lehangolóbb, mint az, ha még csak választ sem kapunk attól, kiről biztosan reméltük és hittük, hogy segédkezet nyujt törekvéseinknek megkönnyítésére s aiyai jó indulattal támogat?

De én még mostan sem veszítettem el reményemet, s újra egész bizalommal fordulok Uram Bátyámhoz: keressen elő valamit asztaliókjából s küldje el nekem, hogy lapomat, illetőleg a «Petőfi társaság lapját» új év elején nevével ékesíthessem.

Nagyon örvendetes dolog volna mindnyájunkra nézve, ha a kért költemény a január elején tartandó közgyűlésnek is egyik tárgyát képezhetné, s a Petőfi társaság fiatalabb tagjai ez alkalommal Uram Bátyám társaságában jelenhének meg a nyilvánosság előtt.

Remélhetjük e? Ha igen: akkor költeményét e hó 24-ig napjáig kérnők, minthogy az első számat a közgyűlés napjára már ki kell nyomatnunk.

Becses választát kéri és várja

őszintén tisztelő öccse

Szana Tamás.

Bástya utca 18.

30. Szemere Miklós — Szabó Dávidnak.

Kedves Dávidom!

Kelet nélkül. (Valószínűleg 1879.)

«Béla futása»¹ — nem hiában, Epos! — csak sokára sok jobbra balra *Kanyargás* után jutott hozzám. De hogy, tragédiáddal² együtt, szobámban sütkölöznek most is belöflütömhöz közel, arról bizonyos lehetsz. Valamint arról is, hogy én vándor két gyermekedet visszaadom apai karjaidba, de mikor? azt nem tudom, mi azonban tégedet ne nyugtalanítson, — ha szinte a tót gödrös falu hidegebb légü is mint Nyiregyháza, — ne félj, hogy itten lábuk ujja elfagy, s ha Eposodat maig sem olvastam végig, e képtelen röstiséget ne róvd fel bűnömül.

Jó későn kezdtem a szépirodalommal foglalkozni, s emlékszem még is, hogy ha valamely kedvelt mű jött kezembe, a láng nem rohan oly gyorsan a száraz avarban, mint én azon végig rohantam. Pár év óta tökéletesen elvénült, elálmosodott lelkem, — s olvasásom eredménye — úgy szólván egy

¹ Szabó Dávid orvos eposza 15 énekben. Budapest 1879.

² *A szegedi békekötés.* Történeti dráma egy felv.

nagy semmi, mert nem egyfolytában, de olykor egy, sőt két hó megszakasztásával lapozgatom a' hosszabb műveket, 's mire bevégzem, a horázi «totum» elhalványúlva áll előttem. Eposodra nézve, azt félig olvastam át. Én ugyan sem drámáról sem eposzról nem mernék ítéletemmel föllépni, annyira egyoldalú lantos vén fráter vagyok, de annyit mégis egész meggyőződéssel állíthatok, hogy eposzodban hasonlíthatatlanul több költői alak, kidomborult egyéniség van, mint «Zalán futásában», melyet épen most (tán a Koszorú közléséből, — lásd ilyen az én emlékezetem, pedig alig pár napja hogy olvastam), Toldi minden eddigi magyar eposzok fölébe (a tiedről is emlékszik ottan, de csak nevét említve) emel. Toldi először a költészethez nem ért; másodsor: belőle az egykori Vörösmarthy—Bajza—Toldi triumvirátus szelleme még is kísért, s kísérteni fog sirjáig. Dósa «Zandirhám»-ját, mely szinte árnyba borítja «Zalán futását», még csak említésre méltónak sem hitte Toldi! Homéért egyszer olvastam Vass nehézkes, döcögős fordításából, Tassót német fordításból szinte csak egyszer, de kitorúlhetetlenül vannak vésvé emlékezetembe e két epos valamennyi alakjai. Ugyanezt mondhatom Arany «Toldi»-járól is (az első részt értem). Aranyrákosi Székely eposárói (címe nem jut eszembe), Zaudirhámról, s eposodról, s ide számítom még Horváth Endre és Czuczor eposait is, ugyan így ítélték, ha kisebb mértékben is bár, Vörösmarthy Zalánját gyönyörű költői nyelve, hasonlíthatlan hexameterai miatt 5 ízben olvastam át? — Fülembé zúg még most is a' sok árdá, kopja sivítás, harci zíváj, de csak egyetlen egy alakja sem maradt meg emlékezetemben, mert hol egyéniség, jellemzés hiányzik, ott az emlékezésben minden összefoly, s valamennyi alak általánosságban tartva, s nem bírva külön bélyeggel, epos helyett egy erdőt látunk, melyett különemű madarak helyett, valamelyes hüvész vijjogó vércsékkel tömött meg.

Nyelved, verselésed — nehézkes s tömérdek kelyütt nem épen izléses kifejezésekkel élsz s nem szorultságból, de akarattal. Ellenben csodálom, s ezt nem is képzeltem rólad, milly híve, ismerőse vagy a természetnek! E'nemű epizódjaid, leírásaid, engemet, ki egész életemben vadász, s erdők és vadon szeretője voltam, nagyon megleptek. Szohatudóst képzelvén csak benned, ismétlem, hogy elbámultanak, mennyire meglested te a' természetet, milly szeretettel kelle raja csüggnöd. S e pontban, valamennyi magyar eposírók közt legközelebb állsz Homérhoz. Ennyiből áll eddigi véleményem eposodról. De az egésznek, mint egésznek szerkezetéről, majd ha átolvastam se várj tőlem ítéletet, mert ahhoz, őszintén mondom, nem értek.

Verseim — irod — «a' korosodást negélyezik.» Nehány újabb van ilyly nemű, de nem negélyezi, hanem híven festi, Tompa Mihályhoz egyszer Hamván egy rongyos zsidó ment kéregetve, többször ismételve «nem tagadom — kérem alássan — hogy rongyos vagyok!»! Az én életem, lelkem is ilyly rongyos már, mi Davide! S hozzá pár év óta sok sok lételemesztő bú rohanta meg vén barátodat. Az a' vígság, sőt bohózkodás, olykor: jó, kivált rég nem látott barátaim közt, nem egyéb a' mocsárszalonka percnyi cifraságának, melyet ha letánczol, újra a sárba csapja magát.

De — *röstellek* — érzékenykedni, 's a' hol csak birom elkerülöm azt, úgy versben, mint az életben.

Isten veled! barátod
Szemere Miklós.

31. Szabó Dávid — Szemere Miklósnak.

Kedves Miklós barátom! Nyiregyháza. 1879. jul. 12.

Te rettenetes Táltos vagy, nemcsak zamatos versekben gazdag kebel, hanem valódi Vates, hasonló az én öreg Bárómhöz, aki

— «Lévén természet dajka — növeltje,
Isméri azt és érti nem egy mélyitkú csodáját.
Néha pedig kirepül nagy szelleme földi köd éjből,
És a jövőbe belát, s a jelent úgy becsli, miként kell.» Bf. 47 l.¹

Ezen panegyris pedig nem egyéb fájdalom sajtolta igaz mondásnál. Mondtad, édes barátom, mikor szó volt a Béla futása kiadatásáról, hogy érhet még engem az író sorsának legnagyobb csapása is, az agyonignoráltatás.

És ime, mintha az a csapás súlyosodott volna rám. Már fél éve, hogy Béla fut a világban, azaz hogy futna, ha Aigner²nél Pesten² nem rökönynödnék a beszegzett ládában, pedig hát mikor késznek nyilatkozott bizományosul működni, én felajánlottam neki negyedrészt díjúl az eladandó példányoknak; 25%-ot elégnek gondolván a tisztességes uszorsáknak. De ő nem követi el azt az ildomos agilitást érdekében, a mit azon urak tudnak elkövetni eladó portékájok ügyében — ha akarják.

Ezt kell gondolnom, midőn tapasztalom, hogy a legfogatottabb lapok, melyek az irodalomnak minden mozzanatát figyelemmel kísérik, lajstromozzák, még csak megjelentét sem jelzik a műnek. A Vasárnapi Újság sem vesz róla tudomást! Hiszen azért, hogy nem koczognak benne a rímek: micsoda kényúri eljárás az, belé sem fektetni a vendéget vas ágyukba, hogy nyútsák vagy tördeljék, hanem hogy hangot ne adhasson, légüres helyre fojtják. Pár havi folyóirat ismerteti ugyan, de azon képét tűzi karóra, a mely nem az övé. Egyik XII. énekben irotnak mondja; másik mindjárt első sorában képtelen gondolatnak mondja Bélát hőskölteményi alakká tenni sat. mintha a királynak egész uralkodói pályája befejezve lett volna a mohi véres sikjáról való elfutásával. Nem taposták végig a művet.

Szóval szánni való az öreg ember búsulása, aki hosszú életét a haza sorsa iránt való folytonos töprekedésben töltötte, akarván annak kifejezést adni az ő csattogó vagy terhesen mozgó hexameteireiben — egyebet úgy sem tehetvén.

Alkati hibául róhatja meg egy Gyulai a hőskölteményeivel epizódokkal s terjengő másneműségekkel való túlterheltetését. De én azt illusztrálási czélból tettem, és azért, hogy a nagy kép sötét egyszíne némi szelidülést nyerjen. De Gyulai nem afféle pictus aestheticus, aki készen ugrott ki a tojásból. Bár ő méltatná figyelmére.

Bocsáss meg édes barátom! hogy ily rozsdás, belesült aztán idején még fölösleges nyöszörgésekkel is terhelem fejedet. Találj kedvetlen gazdasági dolgaiban (ad notam: Gaudium est miseris) bár szegény vigasztalást abban, hogy más is művelte földjét nagy tenyértöréssel és vetett belé, azt hitte jó magot, és végre aratot bogácsot.

Isten áldjon!

tisztelő barátod
Dr. Szabó Dávid.

¹ Idézet Szabó: *Béla futása* c. eposzából.

² Aigner (Abafi Lajos) könyvkereskedő és könyvkiadó.

32. Szabó Endre — Szemere Miklósnak.

Mélyen tisztelt Miklós bácsi! Budapest 1879. aug. 17.

Valóban távolról sem képzeltem, hogy a «Független Hirlap»-ban közölt tárczám oly rossz vért csináljon Miklós bácsiban.¹ Mert az «Egyetértés» mai tárcájából kiolvasom, hogy apprehendál. Igaz, hogy emlékezőtehetségem csalhatott egyben-másban, de meg lehet róla győződve Miklós bácsi, hogy malitia nem vezette gondolataimat. Nagyon fájna nekem, ha ezen állításomat bizonyíthatnom is kellene. A rendezés históriáját csak hallomás után tudom, bizonyosan csak annyit mondhatok, hogy nem Miklós bácsitól. Talán Andortól, vagy a boldogult Viktortól: már nem tudom. Régi dolog. Részleteiben tévedhettem, saját képzelőtehetségemnek is lehet része — épen a régen hallás folytán — a toldásban, de ferdíteni nem volt szándékom, s ha ez mégis megtörtént, bocsánatát kérem kedves Miklós bácsi. Errare humanum est. A bot kérdésében már nem érzem magamat hibásnak. Tévedésem csak ott van, hogy a botot én a dézsa fülében találom fel, nem a porozó szobalány kezében. Lényegében a történet egy, mert hiszen a dolog csak azon fordul meg, hogy Miklós bácsi botjának profán czélra történt felhasználását jó tréfával bosszulta meg. A bakancs történetét már Miklós bácsitól hallottam. Igaz, hogy nem fejelésről beszélt Miklós bácsi, de én úgy emlékezem, hogy foldásról igen: s foldás és fejelés már olyan közel rokon fogalmak, hogy ha a folt nagy, fejelés lesz belőle. Itt is épen marad a lényeges: hogy Miklós bácsi egy honvéd bakancsát megreparálta, akár folttal, akár fejeléssel, akár mível. A csizma patkolást határozottan Viktortól hallottam; hogy én azt láttam volna: úgy emlékszem, nem is állítom. Hogy botokat láttam Miklós bácsinál, azt tudom. Hogy faragni tud, azt is tudom. Hogy több tülköt és poharat láttam Miklós bácsinál: arra emlékszem; hogy metszeni is tud, azt maga Miklós bácsi is mondta. Nem volt nagy lelkiismeretlenség tőlem, hogy mikor emlékezetembe a látott botokat és tülköket, poharakat visszaidéztem, azt mondtam, hogy azok egy részét Miklós bácsi faragta, metszette. Hogy megvannak-e a botok? Másodrendű kérdés; tény, hogy Miklós bácsi botokat faragott.

Általában, ha biographiát akartam volna írni, a részletekre is bizonyosan figyeltem volna, én azonban egyszerű rajzot akartam adni s ebben oly arithmetikai, mértani pontosságra törekedni nem tartom szükségesnek.

Még egyszer bocsánatát kérem szeretett Miklós bácsi, azokért, a miket — mint mondja — eltorzítottam.

Vagyok szerető öccse
Szabó Endre.

33. Abafi Lajos — Szemere Miklósnak.

Budapest (IV. Váci-utca 1.) 1880. jun. 23.

Tisztelt Urambátyám!

Sárosy Gyula ügyében fordulok Önhöz. Mentsen ez, hogy hosszas anti-chambrirozás és bemutatás nélkül bekopogtatok Önnél. Tudom, hogy Sárosynak barátja és elvtársa volt; azt is tudom, mivel tartozunk barát és elvtárs

¹ Szabó Endre Szemere Miklós otthonáról írt egy tárcát, amelyért — tévedései miatt — Szemere megneheztelt.

íránt, még halála után is. — Ennélfogva reményem, hogy kérésem teljesítése csak idő kérdése. Ugyanis Sárosy munkáit rendezvén sajtó alá, azokat lehetőleg teljesen akarom adni, függelékül pedig leveleit — a mennyiben az eszély és discretio engedik. Felkérem tehát tisztelt Urambátyámat: vegye magának azt a fáradságot — szegény Sárosy irodalmi emlékének érdekében teszi! — keresse ki összes Önnél levő iratait és küldesse hozzám postán. Hűségesen és köszönettel fogom visszaszolgáltatni!

Előlegesen pedig sziveskedjék, kérem, értesíteni, hogy Sárosynak körülbelül mily műveit fogom szivességének köszönhetni. Mert sok a lappangó műve; pl. a Gyémánt trombita, két színműve (Az idegenek Aradon és A királyné titka — az utóbbi Nepomuki szent Jánost tárgyalná), egy harmadik színművét is emlegetik, a melyet Pákh Albert adott volna ki, de hol? mi a címe? azt nem tudjuk. Pompérytól megkapom a «Két művészt». Rendkívül örvendének, ha lappangó műveit épen Öntől kapnám meg!

Mintthogy Sárosynak terjedelmes életrajzát akarom úgy a hogy megírni nagy örömmel venném, ha Ön vele való viszonyát vázolgatná. De ezt nem is merem kérelem alakjában előhozni, csak mint jámbor óhajítást. Hanem az ellen talán nem lesz kifogása, hogy Önnek Sárosyhoz intézett néhány igen érdekes (nem bókából használom ez epithetont!) levelét az életrajzban felhasználhassam, sőt ha szépen kérem, meg is engedi, hogy néhányát a *Figyelőben* is kiadhassam, — de még oda terjeszteni ki engedelmét, hogy Kazinczy Gáborhoz intézett néhány levelét is közölhessem, — a mit eddig, előzetes beleegyezése nélkül nem mertem.

Saját műveire nézve is lenne egy alázatos instantiám, de azt későbbre hagyom, nehogy sokat markolván, semmit se kapjak.

Szíves jóindulatába ajánlottan vagyok igaz őszinte tisztelője
Abafi Lajos.

34. Abafi Lajos — Szemere Miklósnak.

Budapest, Váci-utca 1. sz. 1880. aug. 17.

A levél első része hiányzik.

A címlapra rá lehetne tenni (ha úgy tetszik) hogy Kiadja v. Sajtó alá rendezte Abafi Lajos. A terv is kész: összesen lenne 4 kötet, úgymint I. II. kötet: az eddig megjelent költemények akár chronologiai rendben, akár tárgy szerint, a politikaikat ki nem hagyva semmi esetre sem (mintegy 36—40 ív).

III. kötet: Kiadatlan költemények ugyanúgy.

IV. kötet: Kritikai csatározások (Brassai, Petőfi, Szemere Pál stb.).

Az első két kötetre nézve nem lenne szükséges más, mintthogy Urambátyám a sorrendet megállapítaná; a lemásolást majd elvégeztetném én itt Pesten saját költségemre — esetleg fel lehetne használni az Eötvös Lajos másolatait. A másolatokat hamarosan átnézné Urambátyám és akkor a két kötet kész. Szintúgy tennénk a IV. kötetre, mely esetleg III-dik is lehetne. Míg aztán ezeket szép kényelmesen kinyomatjuk, lenne idő a kiadatlanokat revidálni, foldozni, megtoldani stb. stb.

A correcturákat én végezném és csak egy lehetőleg tiszta correct revisiót küldenék. Az első vagy utolsó kötethez esetleg — ha úgy tetszenék — oda tehetnék azon élet- és jellemrajzot, melyet én a télen okvetlenül megírok; és melyre nézve csak arra fogom kérni Urambátyámat, engedje meg, hogy kinyomatása előtti bemutatassam, nehogy valótlan vagy ferdét állítsak à la *Szelebandi*!

Édes Miklós bácsi, ugy-e teljesíti kérelmemet!?

Kérem, reményelem, várom!

Addig is pedig kérem engedje át a Figyelő számára mint irodalomtörténeti adalékokat ki nem adott kritikáit kivált Szemere Pálra és Petőfire, a rájuk vonatkozó adatokkal együtt, — s a «reminiscenciákat.»

Propos Figyelő! Eszembe jut, hogy minap a II. és VIII. kötet nem volt kötve készleten. Ezeket tehát a mint elkészülnek, az Elegiáról írt pályaművemmel és egyéb firkaímmal együtt megküldöm; hozzácsatolván azokból a jó féle szent cseppekből, mikről említést tettem; «Aromatique» a nevek, élt velők a volt pápa és Liszt Ferenc: tehát csak hathatóságak lehetnek. Különösen reményelem, hogy ő Nagyságának igen jót fognak tenni, kinek jószágát eléggé meg nem köszönhetem kérem tiszteletemet és kézcsókomat kijelenteni. No de száz szónak is egy a vége: Isten áldja meg Urambátyámat és érlelje meg benne mielőbb azt a határozatot, mely nekem oly nagy örömet szerezne.

Szíves jó indulatába ajánlottan vagyok

igaz őszinte tisztelője

Abafi Aigner Lajos.

U. i. Málczára írtam, felvilágosítottam S. Gizellát, sőt közreműködésre is felkértem t. i. Sárosy munkáira nézve.

35. Abafi Lajos — Payzsoss Andornak Szemere Miklósról.

Budapest, Váci utca 1. sz. 1881. ápril 9.

Igen tisztelt Uram!

Becsés sorait véve óhajtván várom az ígért adatokat, mert cikkem jóformán már kész. Nagyon szerettem volna azzal Miklós bácsinak egy kis örömet szerezni, föl is ajánlottam — nehogy tán olyasmit közöljek, a mit ő nem szeretne — hogy a kész cikket átnézés; illetőleg pótlás és kijavítás végett megküldöm neki, de nem válaszolt, amit betegeskedésének betudok.

Midőn művei kiadására sarkaltam, nem is álmodtam azt, hogy Miklós bácsi azokat tiszteletdíj nélkül adja vagy nekem vagy másnak; sőt egyenesen azért voltam nála, hogy eziránt tisztába jöhessek vele. de biz ezt a pontot ő nem érintette én is rösteltem felhozni. Legjobb is lenne, ha kegyed közvetíténé a dolgot. Ámbár azóta több nagyobb munkába kezdtem bele, illetőleg vállalkoztam kiadására (pl. Gaál József, Beöthy László, Balogh Zoltán, Vahot Imre művei stb.) mindazonáltal most is büszke lennék, ha Szemere Miklós műveit is kiadhatnám. Ha tehát hajlandó velem pactálni, a mint hiszem, sziveskedjék megállapítani a kötetek számát (és megközelítőleg ezek

¹ Szabó Endre.

terjedelmét) és a honoráriumot. Akkor aztán majd csak megegyezünk valahogy. Azt is kellene tudnom, mikor kaphatnám meg a kéziratokat.

Mindezekre nézve szíves válaszát kérve vagyok honfíúi üdvözlettel
igaz tisztelője
Aigner Lajos.¹

36. Szemere Miklós — Timkó Józsefnek.²

Édes Józsim! Gyötrő ágyamban. (1881. aug. 18-án.)

«Magad uram, ha szolgád nincs.» Andor Ujhelyben van, tehát magamnak kell írnom. Tegnap cséduládából azt kell gyanítanom, hogy te már hozzád küldted az egész széket (?). Nem jött meg eddig — — — — —

A karika igen nagy lyuku s egy harmadrésszel is szűkebbnek kellene lennie — de se baj, majd segínek rajta asszonyaim, szűkebbre veszik.

Fellette beteg vagyok s már több hónapoktól örökké ágyban. Annyira kifogyva minden erőmből, hogy csak szobámban járhatok olykor száz kétszáz lépést, ritkán tehetem meg ezt is, mert ha fölkelek: szédülök, forog velem az egész világ, s földre esném, ha nem bottal járnék. Csont, bőr vagyok lábaimra, arcomra — kivált arcom már nem is emberi kép, de halotti csontváz. E már két éves undok nyavalyámban elveszett nagy része hajamnak is, csak hátul maradt meg, megritkulva az is, oldalt alig néhány szál. Fogaim sorra kezdenek hullani, romlani; másfél hó előtt még, egy oldal-fogat kivéve, minden első, alól felül, fogaim megvoltak és erősek, most már és pedig a felső középsők közül kettő hiányzik. Csorba is vagyok, s a már másfél évi örökös rekedtséghez e két fog hiánya is hozzájárulván (a meg-repedt furulya rosszabbúl hangzik, mint ép korában), sikké vált hangom; s olykor fellette nehéz beszélnem. Olykor hosszas görcsös köhögés rohan meg. Gyomor vagy bél, vagy gége hurutom, már 11 éve diarrém esett, hogy napjában csak 1—2 izben támadjon meg, olykor 1—6 izben is.

Ily száraz, széles, hosszasan azért közlöm veled kóromat (lábaim dagadozását sarkaim — szerencsére rövid ideig tartó iszonyú fájdalmát kifeleltem, s derekam kisebesedését a hosszas fekvéstől), — hogy látbasd, mily koldussá lettem. Egyes betegségben kínlódik, számosan lehetnek súlyosabb betegek nálamnál, de számítva azt, hogy öt terhes nyavalyával kell s még ahhoz 79-dik éves koromban küzdenem, hiszem teljesen, hogy a magyar hazában jelenleg nincs nagyobb Lázár nálamnál, s hogy kigázolhassak e már idültté vált nyavalyákból, ahhoz legkisebb reménységem sincs többé — két orvosom biztatása daczára sincs, — — Kűszöbömnél a has vízi kór.

Csőkollak mindnyájatokat kedveseim. Szerető bátyád, barátod
Szemere.

U. i. Hogy tentáztam én e levelet össze, magam sem tudom.⁴

Közli: PERÉNYI JÓZSEF.

¹ Szemere M. munkáit veje Payzsoss Andor adta ki a család költségén és később bocsátotta Aigner rendelkezésére.

² Timkó József kassai városi tanácsos, ügyvéd, az Abaúj-Kassai Közöny szerkesztője, Szemere M. benső barátai közé tartozott.

³ Olvashatatlan sorok.

⁴ Szemere Miklós utolsó kézírata — e levél frása utáni napon, aug. 19-én, örökre elaludt.